

سری در خداشناسی

پژوهشی در اثبات ذات الهی و بیان صفات او
(الهیات بالمعنی الأخص)

آیت الله سید محمد سعادت مصطفوی

تحقیق و نگارش

مجید شمس آبادی حسینی - آیت الله ارجمند

انتشارات دانشگاه امام صادق (علیه السلام)
تهران: بزرگراه شهید چمران،
پل مدیریت
تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲
صندوق پستی ۱۵۹-۱۴۶۵۵
E-mail: isu.press@yahoo.com
فروشگاه اینترنتی:
www.ketabesadiq.ir

کتابسادیق

سیری در خداشناسی: پژوهش در اثبات ذات الهی و بیان صفات او (الهیات بالمعنی الأخص)
درس گفتارهای «آیت الله سید حسن سادات مصطفوی» ■ تحقیق و نگارش: مجید شمس آبادی حسینی و
امید ارجمند ■ ناشر: دانشگاه امام صادق (ع) ■ چاپ اول: ۱۳۹۵ ■ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
چاپ و صحافی: مجتمع چاپ و نشر دانشگاه تهران ■ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۵۴۶-۸

قیمت: ۰/۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

سرشناسه: سادات مصطفوی، سید حسن، ۱۵-
عنوان و نام پدیدآور: سیری در خداشناسی: پژوهش در اثبات ذات الهی و بیان صفات او (الهیات بالمعنی الأخص) / درس گفتارهای «آیت الله سید حسن سادات مصطفوی» ■ تحقیق و نگارش: مجید شمس آبادی حسینی و امید ارجمند.
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری: ۳۰۳ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۵۴۶-۸
شناسه افزوده: شمس آبادی حسینی، مجید، ۱۳۷۰-
شناسه افزوده: ارجمند، امید، ۱۳۷۰-
شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)
شماره کتابشناسی ملی: ۴۵۲۶۵۲

فهرست مطالب

۷.....	سخن نامه
۹.....	پیشگفتار
۱۱.....	مقدمه
۱۳.....	فصل ۱: اثبات وجود خداوند (صانع) و نفی شریک از او
۱۳.....	سه رهنمون الهی بر هستی خداوند
۲۹.....	تعیین و تشخیص واجب الوجود؛ بر مبنای وحدانیت و نفی شریک از او
۲۹.....	استدلال ابن سینا بر وحدانیت واجب الوجود
۳۳.....	استدلال سهروردی بر وحدانیت خداوند
۳۶.....	استدلال قرآنی بر وحدانیت خدای متعال
۴۵.....	فصل ۲: اسماء و صفات واجب تعالی
۴۵.....	معنای اسم و صفت
۵۰.....	زیادت صفات بر ذات یا نبود زیادت
۵۲.....	حقیقت اسم و صفت در نسبت با ذات واجب تعالی
۵۶.....	اسماء الهی؛ بررسی موردی و تحلیل اسم «نور» در میان صفات خداوند
۶۰.....	صفات الهی و بیان مهم‌ترین صفات حقیقی واجب تعالی
۶۱.....	علم؛ به مثابه اصلی‌ترین صفت خداوند و تبیین حقیقت آن در پرتو نگاه فلاسفه
۱۰۷.....	مراتب علم الهی
۱۱۱.....	علم عنایی خداوند متعال و پاسخی به مسئله جبر

۱۲۶		حقیقت قدرت به عنوان صفت خداوند
۱۳۷		اراده الهی
۱۶۰		فاعلیت الهی و ترتیب موجودات
۱۹۶		بیانی از صفات سلبی یا تنزیهی خداوند و ذکر پاره‌ای از این صفات
۱۹۸		شناختنی نبودن ذات حضرت حق
۲۰۷		نهی حرکت، انتقال و تغییر از خداوند متعال
۲۲۵		اتحاد خداوند متعال به داشتن جزء و عضو
۲۲۹		رضه ناپذیری خداوند متعال به عرض، غیریت یا ابعاض
۲۳۲		نهی تولید و تشکیک از خداوند متعال
۲۴۰		سلب حد نهایت و عایت از خداوند سبحان
۲۴۸		احاطه الهی بر موجودات؛ احاطه آن‌ها بر او و نه حمل او
۲۵۰		خداوند متعال، نه داخل و نه خارج از آن‌ها است
۲۵۵		سخن گفتن خداوند یا تکلم نکردن؛ تبیین کلام الهی
۲۷۸		فرا زمانی بودن خداوند
۲۸۷		منابع
۲۹۳		نمایه آیات
۲۹۵		نمایه روایات
۳۰۱		نمایه اعلام

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
 وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
 (قرآن کریم، سوره مبارکه النمل، آیه شریفه ۱۵)

سخن نشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق (علیه السلام) که از سوی ریاست فقید دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی انسانی متعهد، باتقوا و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا از این طریق، دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در بعد راهبردی، به انجام برساند.

از این حیث می توان از «تربیت» به عنوان مقوله ای محوری یاد کرد که وظایف و کارویژه های دانشگاه، در چارچوب آن معنا پیدا می کند؛ چرا که «علم» بدون «تزکیه»، بیش از آن که ابزار برای مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل ساز است که سازمان را هویت جامعه را متاثر و دگرگون خواهد کرد.

از سوی دیگر، «سیاست ها» تابع اصول و مبانی علمی هستند و نمی توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست ها، در گرو انجام پژوهش های علمی و بهره مندی از نتایج آن ها است. از این منظر، پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان های فکری و اجرایی به حساب می آیند و نمی توان بدون توانایی های علمی و پژوهشی آن ها، آینده درخشانی را در این زمینه رقم زد. به همین دلیل، سخن از «مرجعیت علمی»، در واقع پاسخ گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)، برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط کنونی جهان معاصر، الگویی عملی به حساب می‌آید؛ الگویی که ثمرات نیکوی آن در فضای ملی و بین‌المللی، هم‌اکنون قابل مشاهده است. در نهایت آنچه حاصل آمده، محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیان‌گذاران و دانش‌آموختگان این نهاد است که امید می‌رود با اتکاء به تأییدات الهی و تلاش همه‌جانبه اساتید، دانشجویان و مدیران دانشگاه، مرجعی تمام‌عیار در گستره جهانی تبدیل شود.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق (علیه السلام) با توجه به شرایط، امکانات و نرمندی جامعه در مقطع کنونی، با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آن‌ها و سرانجام تحلیل شرایط آتی اقدام کرده به نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و تقویم لافه‌مندان می‌شود. هدف از این اقدام - ضمن قدردانی از تلاش خالصانه هم‌کامانی که با آرمان و اندیشه بزرگ و ادعایی اندک، در این راه گام نهادند - کاستی‌ها و اصلاح آن‌ها است تا از این طریق، زمینه پرورش نسل جوان و علاقه‌مند فراهم شود؛ هدفی بزرگ که ان‌شاءالله در نهایت، مرجعیت مکتب علمی دانشگاه امام صادق (علیه السلام) را در گستره بین‌المللی به همراه خواهد داشت.

وَلِلَّهِ الْحَمْدُ

معاونت پژوهشی دانشگاه

پیشگفتار

«بسم الله الرحمن الرحيم»

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على اصل الجود عين الشاهد المشهود
المبرقع في العماء حبيب الله من المصطفى وآله مصاييح الهدى لاسيما اولهم
الحجة على الورى وآخرهم مولى آل البيت اميرالمومنين وصى المصطفى عليهم
صلوات الله اجمعين.

بنده حقير سعى و كوشش و دقت كردم تا در اين جزوه معرفت
حضرت حق جل و علا، طريقه‌اى برگزينم كه نسبت كم از ديدگاه خودم،
برهانی قطعی باشد.

از حضراتى كه اين جزوه را مورد مطالعه و دقت نظر فرما مى دهند،
تقاضا دارم اگر خلل و نقايصى مشاهده كردند، به لطف عميم خيرتر بر اين
بنده ضعيف ببخشایند.

العبد السيد حسن سعادت مصطفىوى عفى عنه

مقدمه

وجود خداوند، از مهم‌ترین مسائلی است که ذهن انسان را به خود مشغول کرده و او را به تأمل بر این مسئله واداشته است. مراجعه به تاریخ اندیشه بشری، گویای این مطلب است که هستی خداوند و لوازم وجود او، همواره در کانون توجه انسان‌ها بوده است. تا آنجا که برخی کوشیده‌اند دلایلی برای انکار خداوند بیاورند. این امر بیانگر آنست که قبول یا انکار خداوند اهمیت ویژه‌ای دارد؛ زیرا در غیر این صورت، دلیل آوردن نفی چیزی که نیست، امری بیهوده تلقی می‌شود. از این رو روشن می‌شود پذیرش خداوند و در نظر گرفتن صفاتی برای او یا انکار او، لوازمی متافیزیکی در تبیین حقیقت هستی و همچنین لوازمی در نحوه زندگی به همراه خواهد داشت.

بنابراین در نظام فلسفی، جایگاه ویژه‌ای برای خداوند تعیین می‌شود تا پس از مفهوم‌سازی فلسفی، واجب‌الوجود به مثابه رکنی اساسی از مفهوم هستی کلیدی در فلسفه الهی اهمیت ویژه‌ای پیدا کند. از آنجا که فیلسوف از وجود بحث می‌کند، ذهن فلسفی به ناچار باید به واجب نیز بپردازد؛ چرا که مفهوم وجوب از وجود می‌آید و بیان‌کننده ضرورت آن وجود و هستی است. به این ترتیب پرداختن به خداوند و تبیین وجود و صفات او از دریچه نگاه فلسفی، جلوه خاص خود را دارد و خداوند را در آینه فلسفه به عنوان واجب‌الوجود بر ما نمایان می‌کند.

از سویی دیگر می‌دانیم شناخت خداوند و معرفت توحیدی در قله معارف دینی قرار دارد. بنابراین اگر جایگاه آن را بشناسیم و فهمی دقیق از آن ارائه دهیم، از آنجا که برداشتی بهتر و عمیق‌تر از دین و الهیات خواهیم داشت، سودمند خواهد بود.

کتاب حاضر، تقریری از درس‌گفتارهای استاد معظم آیت‌الله «سید حسن سعادت مصطفوی» در باب خداشناسی است. مشرب فلسفی ایشان به عنوان فلسفه‌ای م‌لعان و اهمیت داشتن امور دینی به ویژه خداوند در منظومه فکری ایشان، این اقتضا را داشته که به چنین مباحثی از نگاه موشکافانه خود بپردازد. در این پژوهش، در صدد آن هستیم که با بیان دلیل، تبیینی دقیق و فلسفی از وجود خداوند و صفات او ارائه دهیم. رویکرد غالب برای اثبات هستی خداوند و تشریح صفاتش در این نوشتار، فلسفی است؛ از این رو گفته‌های فیلسوفانی چون «ابن‌سینا»، «سهروردی»، «ملاصدرا» و «سبزواری» به عنوان نقطه عزیمت، اهمیت بسزایی پیدا می‌کند. گفتنی است متناسب با مباحث الهیاتی که مطرح می‌شود، به برخی از آیات قرآن کریم، تفاسیر برگزیده و روایات معصومین (علیهم‌السلام) نیز برای راستا پرداخته خواهد شد.

از مهم‌ترین مباحث خداشناسی، اثبات ذات الهی و تبیین صفات او است. از این رو اولین فصل این کتاب، به اثبات خداوند و راه‌هایی که در این خصوص وجود دارد، می‌پردازد. در این راستا، مکرری فیلسوفانه، با سه شیوه استدلال، به دلایل اثبات ذات خداوند خواهیم پرداخت. در فصل دوم نیز چهار صفت از مهم‌ترین صفات خداوند تبیین شده و صفات سلبی و تنزیهی مورد توجه قرار می‌گیرند تا در پایان، منظومه‌ای م‌ظم از خداشناسی و مباحث الهیات بالمعنی الاخص ارائه شود.